

УДК 372.8-054.6

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.8>

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Роксолана Карпінська, Валентин Беляк

*Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
вул. Пекарська, 69, Львів, Україна, 79010
e-mail: k_roksa@ukr.net, vbelyak@gmail.com*

Стаття присвячена вивченню розвитку емпатії у студентів-медиків в умовах війни для євроінтеграційного процесу. Метою нашого дослідження було виявлення рівня здатності до емпатії студентів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького на початковому етапі навчання та виявлення динаміки зміни її в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Зокрема, значне місце у формуванні майбутніх працівників медицини належить лекційним та практичним заняттям з курсу «Медична психологія». Дана навчальна дисципліна формує у майбутніх працівників медицини засади психологічних знань для самопізнання і духовного розвитку особистості, висвітлює важливі проблеми психології святості, милосердя, самозречення, розкриває аспекти етики ділового спілкування, приділяє увагу міжособовому спілкуванню.

Висока медична культура і професіоналізм майбутнього лікаря, уміле спілкування, деонтологічна підготовка значною мірою визначаються рівнем психологічної освіти як в теоретичному, так і у практичному контексті. Важливими механізмами, що зумовлюють взаєморозуміння і співпрацю між людьми в спілкуванні і діяльності, є ідентифікація та емпатія.

Під керівництвом викладача студенти готуються до наукових досліджень. Зокрема, вони будують гіпотези, вивчають методи і методики їх перевірки, розробляють схеми збирання матеріалу, підбирають способи статичної обробки одержаних якісної та кількісної характеристик результатів.

На підсумковому занятті студенти виступають з творчими працями, роблять наукові заключения і висновки в курсових та дипломних проєктах, які підтверджують теоретичні положення, практичну значущість одержаних даних та їх творчих самостійних доробків.

Ключові слова: емпатія, спілкування, ідентифікація, наукове дослідження, духовні цінності, моральні цінності, інтелектуальні цінності.

Актуальність дослідження. Спілкування – важлива духовна потреба людини як суспільної істоти. Світ душі, світ почуттів формується і передається в спілкуванні за допомогою мови. Спілкуючись між собою і з собою, люди відкривають для себе світ людського буття – саму людину, ази науки, красу природи. Освіта, наука, мистецтво, культура пов'язані з мовним вихованням, вмінням сприймати і передавати одержане в процесі спілкування. Засвоюючи рідну мову в родинному спілкуванні, молоде покоління стає носієм національного духу, адже засобами мови у них формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість.

Наше майбутнє очікує і вимагає від нас формування неповторності і творчої активності кожної молодої людини, яка починає знаходити своє місце як в особистому, так і в суспільному житті. Час вимагає комплексних рішень, активного творчого підходу до вирішення складних життєвих ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Саме цій меті слугує введення у вищих медичних закладах освіти навчальної дисципліни «Медична психологія». Вона покликана сприяти

розширенню кола знань майбутніх фахівців про людську особистість, підвищенню їхньої психологічної культури, допомогти глибше усвідомити свої якості як суб'єкта професійної діяльності, забезпечити формування системи медико-психологічних умінь, на яких ґрунтується професійна діяльність майбутнього лікаря.

Знання основних закономірностей психології спілкування дозволяє медичній сестрі-бакалавру психологічно аналізувати діагностичний і лікувальний процеси, враховувати індивідуальні особливості особистості хворого, його психічний стан.

Висока медична культура і професіоналізм майбутнього лікаря, уміле спілкування, деонтологічна підготовка значною мірою визначається рівнем психологічної освіти як в теоретичному, так і у практичному контексті.

Важливими механізмами, що зумовлюють взаєморозуміння і співпрацю між людьми в спілкуванні і діяльності, є ідентифікація та емпатія.

Ідентифікація становить такий спосіб пізнання людини людиною, за якого уявлення про внутрішній стан співрозмовника будується на основі намагання поставити себе на його місце. Під час ідентифікації відбувається уподібнення себе своєму співрозмовнику, засвоюються норми, цінності та установки, поведінка, смаки та звички тих людей, яких ми сприймаємо.

Ефективною формою ідентифікації є емпатія. Якщо під час ідентифікації стан іншої людини визначається на основі раціональної інтерпретації, то за емпатії такою основою є співпереживання, співчуття, співучасть. Емпатією називають здатність відчувати і реагувати на почуття та переживання інших. Це вміння поставити себе на місце іншого, здатність людини до довільної емоційної реакції на переживання інших людей.

Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відносин. Вона робить поведінку людини соціально зумовленою. Розвинена емпатія в особистості є ключовим фактором успіху в тих видах діяльності, що потребують постійного спілкування з людьми, – у педагогіці, в мистецтві, у керівництві, у медицині.

Прояв емпатії у спілкуванні – це загальна установка на розуміння не стільки формального боку сказаного, скільки вслуховування у прихований зміст сказаного, в емоційний стан співрозмовника, що виражається невербальними засобами – інтонацією, жестами, мімікою.

Для майбутнього лікаря важливим є розвиток емпатії у спілкуванні – здатності відчувати душевний стан пацієнта, співчувати, співпереживати.

Метою нашого дослідження було виявлення рівня здатності до емпатії у студентів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького на початковому етапі навчання та виявлення динаміки зміни її у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Зокрема, значне місце у формуванні емпатії у майбутніх працівників медицини належить лекційним та практичним заняттям з курсу «Медична психологія». Ця навчальна дисципліна формує у майбутніх працівників медицини засади психологічних знань для самопізнання і духовного розвитку особистості, висвітлює важливі проблеми психології святості, милосердя, самозречення, розкриває аспекти етики ділового спілкування, приділяє увагу міжособовому спілкуванню.

На цих заняттях студенти повинні пройти важливі стадії наукової роботи, а саме: засвоїти основні методи вивчення явищ, спостерігати ці явища і виявляти їх властивості, зв'язки з іншими явищами, оволодіти методикою вивчення явищ шляхом експерименту; ознайомитися з правилами ведення наукових досліджень (побудова наукової гіпотези, перевірка її комплексом методів і відповідних методик, доказ шляхом статистичної обробки, пояснення отриманих даних і висновків, знання про теоретичні і практичні аспекти проблеми).

Після ознайомлення з правилами дослідження кожен студент одержує практичні завдання, наприклад, складання дерева роду і родоводу. Кожен повинен знати своє походження, батьків, дідів і пращурів зазвичай до сьомого коліна: перше коліно – я, друге – батько й мати, у третьому коліні маємо двох дідусів та двох бабусь, у четвертому – чотирьох прадідів і чотирьох прабабусь; у п'ятому – вісім прапрадідів і прапрабабусь, у шостому – 16 прапрапрадідів і 16 прапрапрабабусь, у сьомому коліні ми налічуємо 32 пращурів і 32 пращурок. Оце і є дерево роду. У його верхів'ї розгалужується 32 материнських і 32 батьківських гілки. Побіжно зауважимо, що рівно стільки зубів має доросла людина. Отже, кожен корінчик варто знати досконало.

Студенти отримують низку інших дослідницьких завдань. Наприклад, після вивчення теми «Роль і значення рідної мови у становленні особистості» вони мають завдання навести приклади з науково-педагогічної літератури про думки і висновки вчених про значення української мови і мовлення у житті та діяльності людини, а також зібрати народні приказки, казки, легенди, міфи.

Під час вивчення теми «Роль і значення національного виховання для спілкування» студенти на практичному занятті обирають постать українського національного героя як приклад-ідеал для наслідування.

Вивчивши тему «Значення релігійного виховання для становлення особистості», студенти мають підтвердити значущість та зміст християнської моралі й етичних норм виховання висловами вчених-мистецтвознавців, релігієзнавців, духовних осіб, поетів, письменників, художників та ін.

Під керівництвом викладача студенти готуються до наукових досліджень. Зокрема, вони будують гіпотези, вивчають методи і методики їх перевірки, розробляють схеми збирання матеріалу, підбирають способи статичної обробки одержаних якісної та кількісної характеристик результатів.

На підсумковому занятті студенти виступають з творчими працями, роблять наукові заключення і висновки у курсових та дипломних проектах, які підтверджують теоретичні положення, практичну значущість одержаних даних та їх творчих самостійних доробків.

У дослідженні була використана методика виявлення здатності до емпатії.

Результати дослідження відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Емпатійна здатність студентів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Рівень	Низький рівень	Нормальний рівень					Високий рівень				Дуже високий
Кількість балів	31–35	36–40	41–45	46–50	51–55 51–55	56–60	61–65	66–70	71–75	76–80	81–85
Показники 2021 року	1,0%	7,1%	11,2%	13,5%	14,0%	19,7%	13,9%	12,5%	4,2%	2,9%	-
Показники 2022 року	0,7%	5,7%	8,2%	11,4%	15,0%	25,3%	15,0%	7,4%	5,2%	4,4%	1,7%

У прямуванні до розвитку емпатії є низка головних засад, які повинна опанувати молодь, тим паче молодь, котра готова стати на захист людини, на захист її здоров'я, – майбутні працівники медицини [4]:

а) щодо Бога:

- в усьому бути вірним Богові і Його законам, обороняти Христову віру й бути її апостолом;

б) щодо Батьківщини та рідного народу:

- намагатися якнайкраще пізнати все минуле й сьогочасне Батьківщини і предків; шанувати і зберігати в особистому й товариському житті все рідне (у сфері віровизнання – свій обряд, в освітньо-національній сфері – звичаї і пам'ятки); любити рідну мову, говорити нею завжди в родинному домі й де тільки можливо у своєму товаристві; на вибраному або визначеному становищі працювати для добра й слави рідного народу;

в) щодо ближніх:

- допомагати ближнім і боронити тих, які не можуть або не вміють оборонитися; бути чесним, привітним, ввічливим; поводитись так, як вимагаєш цього від ближніх; шанувати чужу власність; зберігати спокій у гніві; нікого не судити, не обмовляти й не висміювати; завжди і всюди говорити правду; не бути під впливом зла й протиставлятися моральному зіпсуттю оточення;

г) щодо себе самого:

- бути стриманим і ощадним; дбати про здоров'я; бути завжди веселим і привітним; зберігати рівновагу духу й не впадати у зневіру; володіти собою, думками, словами й справами; різьбити характер і переборювати свої пристрасті, нахили й хиби; бути завжди вірним моральним засадам;

г) у праці:

- пам'ятати, що праця – це одне з найважливіших завдань людини; сумлінно, старанно й точно виконувати обов'язки; бути витривалим у праці; використовувати час, не гайнувати його на пустоті і не забирати його в інших; бути точним у кожній справі.

Щаслива та молодь, яка у віці свого розквіту знайде світлого провідника і зможе розкрити в собі глибини своєї душі. «Душу свою спрямував я до мудрості, і в чистоті знайшов її: з нею придбав я знання від початку, – тим то й полишений я не буду» (Сирах 51: 20).

Виховання нових поколінь залежить від фахової підготовки викладача, педагога, який передусім повинен уособлювати духовно-моральні якості.

Як визначає Г. Сковорода, людина народжується двічі – фізично і духовно. Біля духовної колиски людини стоїть духовний наставник, який прищеплює їй високі моральні цінності, благородні почуття віри, надії, любові, мудрості, глибокої поваги до рідної землі, свого генетичного кореня, роду, народу, держави.

Де пролягає шлях до розвитку емпатії особистості студента? Передусім це відбувається завдяки духовності наставника від Бога, мудрого викладача, який спрямовує всі свої творчі зусилля для забезпечення морального, психічного та фізичного здоров'я студента через програму духовно-інтелектуального саморозвитку.

Критерії, яким повинен відповідати наставник, викладач, наведено нижче:

1) моральні:

- викладач повинен бути людиною релігійною;
- бути практикуючим християнином;
- мати об'єктивний та суб'єктивний авторитет;
- любити і поважати студентів, бути справедливим;
- мати педагогічний такт і радість від спілкування;

2) інтелектуальні:

- високий рівень фахової підготовки;
- точність пам'яті, гнучкість мислення, творчість уяви;
- темперамент, лабільна нервова система (вроджені чинники);
- характер, воля (набуті чинники);
- мовленнєва культура, риторика;
- інтуїція;
- спостережливість;

3) фізичні та канонічні:

- одяг, постава, поведінка;
- шляхетність, одухотворення;

4) джерела християнської моралі:

- книга книг – Святе Письмо;
- Богослов'я – наука про Бога;
- Свята Літургія – вчителька життя (А. Шептицький);
- молитва – розвиток душі;
- церковне мистецтво;
- християнська філософія (пізнання Бога).

Також ми представили такі критерії (за теорією духовного становлення Н.І. Жигайло), яким повинна відповідати духовна особистість: **моральні**: духовна особистість мусить бути людиною чесною і справедливою, мати об'єктивний та суб'єктивний авторитет, любити і поважати свою працю, мати етично-діловий такт і радість від спілкування; **інтелектуальні**: високий рівень фахової підготовки, точність пам'яті, гнучкість мислення, творчість уяви, темперамент, лабільну нервову систему (вроджені чинники), силу волі і віру (набуті чинники), мовленнєву культуру, риторику, інтуїцію, спостережливність; **фізичні та канонічні**: одяг, поставу, поведінку, шляхетність, одухотворення [2].

Джерелами формування духовності особистості лікаря є: наука, культура, мистецтво; читання наукової, художньої, публіцистичної та духовної літератури, зокрема Святого Письма; Богослов'я (як наука про Бога); Свята Літургія – вчителька життя (А. Шептицький); молитва – розвиток душі; церковне мистецтво; християнська філософія; природа, спорт тощо [2].

Висновки. Застосування програми розвитку духовних цінностей позитивно впливає на розвиток емпатії у студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання, на їхнє фізичне та психічне здоров'я під час пандемії та війни. Духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений тисячоліттями, який не тільки не знецінюється, а й зростає. Ми здійснили значний цифровий стрибок та перейшли на більш високий технологічний рівень розвитку. Однак утвердження і розквіт нашої держави можливий лише за умови професійного та інформаційно духовного становлення кожного громадянина як професіонала і фахівця, який має стати вирішальною силою, що забезпечить незворотність поступу України до своєї волі, слави, економічного та соціального добробуту, здорової нації, сильної держави світового рівня.

Список використаної літератури

1. Балл Г.О. Психологія і духовність / упоряд. : Г. Балл, Р. Трач. *Гуманістична психологія*. 2005. 279 с.
2. Жигайло Н.І. Психологія духовного становлення особистості майбутнього фахівця : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 336 с.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : КММ, 2006. 255 с.
4. Максименко С.Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КММ, 2007. 296 с.
5. Москалець В.П. Психологія особистості : Навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 416 с.
6. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 508 с.

DEVELOPMENT OF EMPATHY OF MEDICAL STUDENTS IN THE CONDITIONS OF WAR FOR THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Roksolana Karpinska, Valentyn Belyak

Lviv Danylo Halytsky National Medical University,

69, Pekarska str., Lviv, Ukraine, 79000

e-mail: k_roksa@ukr.net, vbelyak@gmail.com

The article is devoted to the development of empathy of medical students in the conditions of war for the European integration process. The purpose of our study was to identify the level of empathy of students of Danylo Halytsky Lviv National Medical University at the initial stage of education and to identify the dynamics of its change in the process of studying humanitarian disciplines.

In particular, a significant place in the formation of empathy of future medical workers belongs to lectures and practical classes from the course "Medical psychology". This educational discipline forms the basis of psychological knowledge for self-knowledge and spiritual development of the individual in future medical workers, at the same time, highlights important problems of the psychology of holiness, mercy, self-denial, reveals aspects of nursing ethics, pays attention to interpersonal communication.

High medical culture and professionalism of the future doctor, skillful communication, deontological training is largely determined by the level of psychological education in both the theoretical and practical context. Identification and empathy are important mechanisms that determine mutual understanding and cooperation between people in communication and activity.

Under the guidance of the teacher, students prepare for scientific research: they build hypotheses, study methods and methods of its verification, develop schemes for collecting material, select methods of static processing of the received qualitative and quantitative characteristics of their results.

At the final session, students present their creative works, draw scientific conclusions and conclusions in course and diploma projects, which confirm the theoretical propositions, practical significance of the data obtained and their creative independent works.

Key words: empathy, communication, identification, scientific research, spiritual values, moral values, intellectual values.